

Výskum prostredníctvom tvorby pri obnove pamiatok

Vladimír Hain

Priemyselné dedičstvo predstavuje jeden z najdôležitejších záznamov rozvoja miest a obcí. Monumentálne priemyselné stavby reflektujú neobyčajný technicko-hospodársky rozmach doby, pokroku vedy a techniky v posledných dvoch storočiach. Aj po zániku pôvodnej funkcie sa svojou architektúrou naďalej výrazne podieľajú na atmosfére každého mesta. Je dôležité, že základné zásady ochrany a obnovy pamiatok boli spoločne dohodnuté a formulované na medzinárodnej odbornej úrovni, no nemenej dôležitá je aj ich aplikácia v jednotlivých krajinách.

Meniace sa spoločenské a hospodárske pomery, ale najmä rozvoj technológií, otvárajú ďalšie otázky vo vzťahu ku kultúrnemu, respektíve priemyselnému dedičstvu. Aj v rámci TICCIH¹ dochádza k neustálemu vývoju názorov a k diskusiám na túto tému. Nastáva čas na postupné prehodnocovanie, obsahové prehĺbenie či transformáciu zaužívaných zásad a postupov obnovy a ochrany. Potvrzuje sa to najmä v problematike priemyselného dedičstva, kde sa ukázalo, že zaužívané postupy nemusia zaručiť vyhovujúce riešenie. Objavujú sa alternatívne metódy, ktoré, ako sa zdá, sú veľmi platným a účinným nástrojom. Príkladom je aplikácia známej, ale len zriedkavo využívanej metódy *research by design* – výskum prostredníctvom tvorby.

Výskum prostredníctvom tvorby

„Výskum“ (research) priemyselného dedičstva by sa mal zakladať na interdisciplinárnej koncepcii, ktorá zahŕňa technické, sociálne, ekonomické a kultúrne aspekty.² Jeho metódy sú metódy historického, materiálového, dokumentačného, technického no najmä architektonického výskumu. Práve úlohou architekta by mala byť sumarizácia všetkých podkladov a ich následné implementovanie do výsledného návrhu, prípadne do jeho variantných riešení.

Predpokladom kvalitného akademického výskumu je použitie tradičných, v prípade potreby aj netradičných metód³ uvádza profesor Roberto Rocco

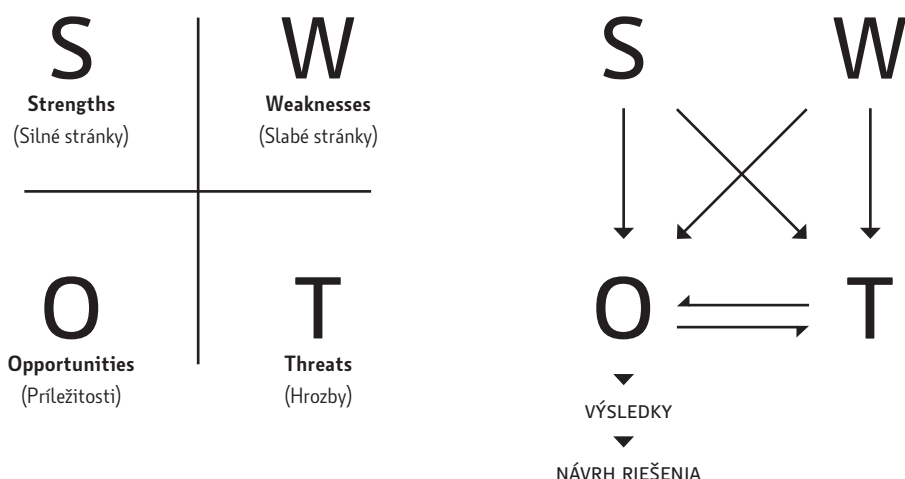
z univerzity v Delfte (2008). Tradičné vedecké metódy sú podľa neho zamerané na pozorovanie, zbieranie dát, experimenty, testy a formuláciu hypotéz, ktoré môžu viesť k neočakávaným výsledkom alebo modelom. Príkladom je takzvaná Mertonová vedecká norma CUDOS⁴, ktorej použitie by malo zaručiť objektívny výskum a aj objektívne výsledky.

1. **Communalism** (komunálnosť, všeobecnosť)
2. **Universalism** (univerzálnosť)
3. **Disinterestedness** (nezaujatosť)
4. **Organised Scepticism** (organizovaná skepsa – feedback, resp. spätná väzba)

Bolo by vhodné, aby sa podobné metódy viac využívali aj v pamiatkovej obnove. Napríklad systém známej SWOT analýzy, ako vítanej súčasti návrhu. Takáto SWOT analýza patrí k tzv. vonkajším, nezávislým metódam hodnotiaceho výskumu, najmä v prípade, ak sú jej spracovatelia oslovení napríklad z nezávislej akademickej obce. Nie z praxe, ktorá daný projekt realizuje. Objektívne výsledky môžu ďalej poslúžiť aj ako podklad na zadanie architektonickej súťaže. Práve tá je predpokladom na vznik väčšieho počtu kvalitných návrhov riešení a následne možnosti optimálnej voľby. Z tohto hľadiska je teda architektonická súťaž jedným z najvhodnejších prostredí nielen pre použitie SWOT analýzy, ale aj pre uplatnenie metódy *Research by Design* v obnove priemyselného dedičstva.

Možnosti komplementárnej interakcie

Charakteristika výskumu *Research by Design* podporuje význam zámerne použitej spojky v nadpise medzi výskumom a tvorbou. Matematická nerozlučiteľnosť tejto dvojice hovorí práve o výskume s tvorbou, výskume prostredníctvom tvorby a zároveň tvorbe výskumom. Do úvahy sa berú tradičné metódy výskumu, hĺbkovej analýzy prostredia a navrhovaného objektu, ktorá je prvotným článkom architektonickej tvorby v kombinácii so simuláciou a vizualizáciou výsledného návrhu, jeho hodnotením odbornou

SWOT je analýza vnútorných silných a slabých stránok podniku, produktu v súvislosti s vonkajšími príležitosťami a hrozbami na predmetnom trhu či objekte – patrí medzi tradičné výskumné metódy – Albert Humphrey šesťdesiate až sedemdesiate roky 20. storočia.⁵

Evolučný diagram, možnosti je veľa, vývoj sa niektorými smermi v danom čase jednoducho neuberá

i laickou verejnosťou, pripomienkovaním a zapracovaním pripomienok. Za hľadanie optimálneho výsledku môžeme výskum prostredníctvom tvorby považovať právom, lebo je splnená požiadavka riešenia problému širšej cieľovej skupiny. Prínos a užitočnosť výsledkov je tu viac než zreteľná. Opakovateľnosť a prenosnosť poznatku už však zabezpečená nie je. Hoci sa návrh dá použiť ako referencia, nie je možné jeho exaktné použitie ako „šablónu tvorby“ pre inú prípadovú štúdiu. A to z dôvodu, že každé zadanie je jedinečné, špecifické a nesie so sebou aj špecifické požiadavky.⁶ Preto by sa malo podrobne preskúmať, prostredníctvom tvorby overiť a individuálne posúdiť výber optimálneho postupu.

Darwinova koncepcia evolúcie naznačuje, že výber z množstva zaručuje pokračovanie užitočných vlastností. Prírodný výber umožňuje pokračovanie toho „lepšieho“ a súťaž tvorí kvalitu. Hoci „prírodné druhy“ majú rovnaké vlastnosti, napriek tomu aj u nich zohráva výraznú úlohu miera jedinečnosti a neopakovateľnosti. Slovo charakter vystihuje potrebu rozlíšiť každého jednotlivca zvlášť.⁷ Platí to aj pri existujúcich stavbách a ich charakteristických črtách či lokalizácii.

Na rozdiel od mnohých iných oblastí, ktoré vedú len k jedinému riešeniu,⁸ si tvorivá činnosť architekta vyžaduje divergentné myslenie. Myslenie zameriava sa na vytváranie variantných riešení problémov a ich ustavičné prehodnocovanie. V rámci architektonickej tvorby by sa dalo povedať, že takéto hľadanie, môže analogicky viesť aj k viacerým dobrým variantom. Dokonca vzhľadom na prípadovú štúdiu s možným diametrálne rozdielnym výsledkom. Definitívny výber a zdôvodnenie voľby optimálneho riešenia je však jedinečné od prípadu k prípadu. Keďže každá priemyselná či technická pamiatka môže mať iné hodnoty, nie je vždy možné uplatniť nadobudnutú vedomosť aj na inú prípadovú štúdiu. Samotný koncept však aplikovateľný byť môže a to aj pre oblasť divergentného myslenia, kde sa výskum prostredníctvom tvorby javí vhodnou voľbou.

Prečo výskum pre obnovu a zachovanie pamiatok

Hoci na prvý pohľad môže obnova pamiatok pôsobiť, že nie je v architektúre tvorivou disciplínou a jej metódy neumožňujú kreatívny prístup, ukazuje sa, že opak môže byť pravdou. Research, respektíve výskum je v obnove pamiatok najdôležitejšou zložkou a každé jeho obohatenie designom či návrhom výrazne prispieva k výslednej kvalite riešenia.

Už profesor Emanuel Hruška (od roku 1965 pôsobiaci ako expert pre UNESCO, od roku 1971 predseda Československého národného komitétu (COMOS) presadzoval zásadu „Dobrá ochrana je i tvorbou nových hodnôt. Dobrá tvorba stáva sa najlepšou ochranou dochovaných kultúrnych hodnôt.“

Podobne aj článok číslo 9 Medzinárodnej charty o ochrane a obnove pamiatok a pamiatkových sídel (Benátky 1964) uvádza: „Obnova je úkon, ktorý má mať povahu výnimočnosti. Jeho cieľom je zachovať a odhaľovať estetické a historické hodnoty pamiatky.“⁹

Článok 10 tej istej charty ďalej uvádza, že keď sa tradičné techniky ukážu nedostatočnými, potom trvanlivosť pamiatky sa môže zabezpečiť použitím každého moderného technického procesu konzervovania a výstavby, ak jeho účinnosť už bola preukázaná vedeckým výskumom a nadobudnuté skúsenosti ju zaručujú.

Research by Design v obnove pamiatok a priemyselného dedičstva patrí medzi netradičné metódy. Dopĺňajú ho všetky moderné počítačové technológie umožňujúce nielen podrobný architektonický či vedecký výskum, ale aj vizuálne preukázanie ich výsledkov. Pomocou simulácií pôsobiacich dopadov, ale najmä prostredníctvom vizualizácií možno predchádzať nepriaznivým vplyvom na danú pamiatku. Variantné riešenia môžu poskytnúť odpovede aj na spočiatku nevyjasnené otázky alebo vyvrátiť prvotné hypotézy, a tak rozšíriť pole vedomostí v danej problematike.

Príklad použitia metódy Research by design pri návrhu obnovy Elektrárne Piešťany

Autori: Michal Ganobjak, Vladimír Hain

Variant s odstráneným dikoplastovým náterom so zachovaním všetkých prvkov ošetrovaných antikoročným náterom a novou zjednocujúcou tmavosivou farbou

Variant s rekonštruovanými okennými otvormi so zachovaním všetkých prvkov ošetrovaných antikoročným náterom a novou zjednocujúcou tmavosivou farbou

Prípadová štúdia

Azda najcharakteristickejšou vlastnosťou priemyslu je jeho ustavičná modernizácia a zmeny v priebehu času, ktoré sa udiali na priemyselnej architektúre, s cieľom zlepšovať kvalitu aj kvantitu. V prípade Elektrárne Piešťany bola táto skutočnosť viac ako zjavná. Proces tvorby revitalizácie budovy bol sprevádzaný mnohými konfrontáciami s pamiatkovým úradom. Po dôkladnej SWOT analýze, návrhoch a ich vyhodnotení sa rozhodlo pre návrh zachovať Elektrárne v Piešťanoch ako súhrn všetkých modernizačných procesov, ktoré na budove prebehli. Pamiatkový úrad však trval na odstránení niektorých súčastí s odôvodnením prinávratenia sa k určitému obdobiu jej existencie. Túto ich štandardne stanovenú metódu prístupu však uplatňovali len selektívne. Niektoré prvky navrhovali zachovať, iné nie¹⁰. Na základe doplnujúceho archívneho výskumu boli vykonané variantné riešenia, z ktorých sa volil optimálny prístup k rekonštrukcii. Zistilo sa, že elektrárne pre jej mnohé stavebné zásahy nie je možné vrátiť do akejkoľvek z jej prestavbových fáz, bez straty podstatného podielu historických znakov. Preto boli zhotovené vizualizácie a simulácie budúceho vzhľadu fasády a aj všetkých variantov s prinávratením pôvodných okenných otvorov a výplní. Výskum prostredníctvom dizajnu, výrazne pomohol definitívne vylúčiť niektoré zdanlivo dobré riešenia, aby sa ďalej pokračovalo už len v rozvíjaní bezkonfliktného návrhu.

Vyhodnotenie

Príspevok výskumu prostredníctvom designu v obnove pamiatok by sa dal charakterizovať aj ako spektrum s dvoma extrémnymi pólmi a variabilnými kombináciami medzi nimi. Ako už bolo viackrát spomenuté nemožno ho generalizovať. Nielen v rámci objektu, ale ani v rámci krajiny či regiónu. Výsledok každého výskumu by však nemal poznať len konkrétny výskumník, ale jeho závery by mali byť adekvátne odprezentované zainteresovanej verejnosti. Pretože verejnosť rozpozná originalitu a prínos riešenia jedine vtedy, ak je oboznámená s celým kontextom. Samotný výsledok sa až potom stane objektívnym a akceptovateľným.

Jedna skúsenosť učí: „Kultúrne, respektíve priemyselné dedičstvo je najlepšie chránené vtedy, ak si ho ľudia chránia sami.“ Druhá skúsenosť hovorí: „Ak ľudia vedia o niečom málo, tak sa o to nezaujmajú.“¹¹ Na Slovensku je to stále aktuálna téma, pretože medzi ľuďmi nie je zatiaľ dostatočne vžitá a laickej verejnosti pomerne neznáma¹². Súčasná riešenie otázok pamiatok industriálnej éry je na Slovensku ešte len na začiatku dlhej cesty, hoci odborníci sa už viac ako 15 rokov venujú jeho výskumu, mapovaniu a definovaniu hodnôt priemyselného dedičstva. Poukázanie na možnosti úspešnej aplikácie metódy a vhodná prezentácia jej výsledkov môžu výrazne pomôcť k lepšiemu pochopeniu problematiky priemyselného dedičstva a následne aj jeho väčšej akceptácii odbornou i laickou verejnosťou. Prípad Elektrárne Piešťany, ako aj viacerých ďalších úspešných projektov sú toho dôkazom.

Variant s rekonštruovanými okennými otvormi, odstráneným balkónom a všetkými kovovými prvkami z fasády

Súčasný stav

Záver

To, že už aj v našich podmienkach sa ozývajú prvé las-tovičky kvalitných realizácií v rámci pamiatkovej obnovy priemyselného dedičstva je najmä vďaka zodpovednej a intenzívnej interdisciplinárnej spolupráci. No aj vďaka dôslednému uplatňovaniu metód, ako je Research by Design, SWOT analýza alebo neme-nej dôležitá, im predchádzajúca, inventarizácia archi-tektonických prvkov a detailov. Z pozície uplatnenia v praxi by bolo vhodné, aby sa tieto metódy stali zá-väznými, lebo z hľadiska získavania údajov a postu-pov ako jedny z mála zabezpečujú objektívnu tvorbu. Zároveň tak potvrdzujú príslušnosť vedy vo výstavbe, výrazne napomáhajúcej starostlivosti o priemyselné dedičstvo.

Príspevok je výstupom projektu KEGA 4/064-STU/2011 – Vybudovanie základne pre interdiscipli-nárny transfer výsledkov výskumu architektonického dedičstva.

*Autor spracováva dizertačnú prácu na FA STU na tému Priemyselné dedičstvo jako polygón.
Školiteľka: doc. Ing. Eva Kráľová, CSc.*

¹ TICCIH – The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage (Medzinárodná rada pre ochranu priemyselného dedičstva) – založená v roku 1999.

² Kolokvium venované priemyselnému dedičstvu. Le Creusot, Francúzsko 1976, článok 1.2

³ Roberto Rocco – 2008 v prezentácii Research by Design or Design by Research Delft University of Technology – Netherland, Univrsity of Hertfordshire, UK.

⁴ MERTON, Robert, K.: The Normative Structure of Science, 1942.

⁵ SWOT analýza – pozri <http://sk.wikipedia.org/wiki/SWOT>

⁶ Research by Design, International Conference Faculty of Architecture, Delft: Delft University of Technology in co-operation with the EAAE, AEEA November 1-3 2000, preklad Ganobjak Michal (2011)

⁷ DARWIN, Charles: The Origin of Species, publisher John Murray, London 1859. 502 p. – subject natural selection.

⁸ SAKÁL, Peter: Strategické myslenie – STU MTF – Katedra priemyselného inžinierstva a manažmentu, 2005, semestrálny projekt, 48 strán., strana. 44 – divergentné myslenie.

⁹ Preklad ŠUJANOVÁ, Oľga: Ochrana pamiatok, medzinárodné dohovory, odporúčania, charty a rezolúcie. Bratislava, Videopress MON 1982, s. 307, metodická príručka strana 180 – článok 9.

¹⁰ Rozhodnutie Pamiatkového úradu v Trnave – schválené rozhodnutím Mestského úradu Piešťany, Č. j. 4840/22/4/2010-Če – rozhodnutie o námietkach účastníka konania

¹¹ MIHELÍČ, Breda: DEKD – The yuropean Heritage Days, Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia, coordinator: BOŽNAR & PARTNER, bouletin, printed by:SCWARZ, 8. pages.

¹² PÁSZTOR, Peter: Úvod k oponentúre dizertačnej práce na tému Industriálne dedičstvo, TUKE (2011).

Zoznam použitej literatúry

FRAENKEL, Jack, R. – WALLEN, Norman, E.: How to Design and Evaluate Research in Education. 2nd. ed. New York, Mc Graw-Hill 1993.

FRAGNER, Benjamin: Konverze industriálních staveb jako prostředek generování nových urbanistických aktivit a otázníků. Zprávy památkové péče 64/2004/4, s. 284 – 288.

HÁJEK, Tomáš: Zánik a vznik památkových péčí. Filozofie památkové péče. Praha, Epocha 2005.

Kolektív autorov, zborník Research by Design, International Conference Faculty of Architecture, Delft: Delft University of Technology in co-operation with the EAAE, AEEA November 1-3 2000.

KRALOVÁ, Eva: Stopy priemyselného dedičstva na Slovensku., Bratislava, Slovak University of Technology in Bratislava. 2010, s. 240.

Obrazová príloha

http://sk.wikipedia.org/wiki/S%C3%BAbor:SWOT_sk.svg – autorská úprava

Schéma SWOT analýzy – autorská schéma

http://farm4.static.flickr.com/3228/2593282323_b1e8d8284c.jpg

Autorská fotografia posteru z výstavy súťažných návrhov 14.marca 2012 v Nitre

Projekt Elektráreň Piešťany – časť dokumentácia pre stavebné povolenie – 2011 (autori: Michal Ganobjak, Vladimír Hain)